

הערה ק"ל א/כ"ג

תורה. א"ת

ת"כ

אש
לו פהלכו

והא והזכיר ב
רבה (פ')

שמו של הקב"ו
והוא אומן וחי
הקדושה מ"כ
קרובים להשיגו

ומסויג ברוך
תורה
מוקדם מיגש ל
בגלותו ישבנו

חכ"ב מה הוא
אתה אנ

מה תשיבנו ו
הלא עיקר ש
ימשפט"ם. ו
שהוציא א"ע
אתכם ימאיד
הוקא ומה ו
האג הנחל ו
אמרנו להרין
מהות בדת
[תהלים מ"ג]
ולא נזכר ב

ו"ל רמב"ם
ש
ה
ה

אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא וכו', ועמדו המפרשים מדוע הקדים כאן שנראה כבן שבעים, דהיינו שבאמת היה רק בן י"ז שנים ונתלבן כבן שבעים (ע"ן תוס' יו"ט ברכות פ"א מ"ה). וי"ל דהנה בש"ס שם מבואר

טעם פלוגתייהו, ולולא דבריהם יש לומר עוד בפשטות בטעם פלוגתתם, דסברת חכמים הוא כיון דשיעבוד הגלות במצרים היתה רק ביום, אבל בלילה זמן שינה לא היה שיעבוד, והכתוב אומר (קהלת ה') מתוקה שנת העובד, לכן אין צורך להזכיר יציאת מצרים בלילות, אבל ראב"ע פירא ליה דהן אמת דגלות הנוף לא היתה בלילה, אבל גם הנפש היה שם בגלות, שהיו משוקעים במ"ס שערי טומאה, וגלות זה היתה גם בלילה, ע"כ מזכירין יציאת מצרים גם בלילות.

והנה בנמרא (שבת פט:): אמרו, לעתיד לבא יאמר הקב"ה ליצחק בנך חטאו אמר לפניו רבש"ע בני ולא בנך וכו', ועוד כמה חטאו, כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, דל עשרין ולא ענשת עליהו פשו להו משיון, דל כ"ה דלילותא פשו להו כ"ה, דל תרתי סרי ופלגא דצלווי ומיכל ודבית הכסא פשו להו תרתי סרי ופלגא, אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך עיי"ש. היוצא לנו מזה, דבן אדם שהיו שבעים שנה, לפי חשבון הזה שמורידים החצי ללילות נשארו שלשים וחמש שנה, ומזה יורד ג"כ החצי לשאר צורכי הנוף, א"כ לא נשארו לעבודת הבורא מכל ימי חייו רק שבע עשרה וחצי שנה. אמנם זהו בבן אדם פשוט, אבל מן שמקיים בכל דרכיו דעהו שכל מעשיו יהיו לשם שמים, שאוכל וישן כדי שיהא גופו כריא וחזק לעבודתו ית"ש, וכן משאו ומתנו הוא כדי להרויח שיוכל לגדל בנוו לתלמוד תורה ולתת צדקה ולקנות צורכי מצוה, א"כ בכל דבריו הנשמיים הוא ג"כ עובד את ה', וכמו שפסק בש"ע (או"ח סימן רל"א) דמי שנוהג כן עובד את בוראו תמיד, וכשהוא חי שבעים שנה הוא עובד את ה' כל השבעים שנה ולא רק שבע עשרה.

והנה ראב"ע מינו איתו לנשיא כשנת השמונה עשרה לימי חייו, כי היה גדול מאד בתורה ובמעשים גם בנעוריו, עד שנעשה לו גם ונתלבן כדי שיכבדוהו, ובוראי היו כל מעשיו לשם שמים, ונמצא שעבד את ה' כל רגע מימי חייו, וא"כ היה דומה בשנותיו המועטים כשאר בני אדם שהם בן שבעים שנה, אין להם חיים רוחניים יותר משבע עשרה וחצי שנה, וזה שאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה, דבגילו הרך של שבע עשרה שנה הוא דומה כמו אדם בן שבעים, וא"כ לפי מהרגתו הרי אפשר לעבוד את ה' גם בהלילות זמן שינה, וממילא א"א לומר כחכמים דאין מזכירין יציאת מצרים בלילות, משום שבלילה לא היה שיעבוד, דכיון דהגלות היה גם גלות הנפש, וזה היה גם בלילות, ממילא צריכים להזכיר יציאת מצרים גם בלילה, ואפ"ה לא נצחתו לחכמים עד שדרשה בן זומא. (ולאשר אמר, ברשת חז"ש)

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, יש לרמוז כהא הניכר כאן ה' פעמים לשון ברוך, והוא נגד הדי שצריכין להודות ולברך הניוה, שביטנם וכן תהייה ירוך בל"ה כ"ש ויפירום ויב מוסרם ממנו, משום איהו ויחש מיכן ה"כ

The WICKED SON

what does he say?

“What is this service to you?”

“To you,” he says, not to him.

When he sets himself apart from the community, he denies the very core of our beliefs.

And you must set his teeth on edge and tell him,

“Because of this

the LORD acted for me when I came out of Egypt.”

“For me,” and not for him;

had he been there he would not have been redeemed.

Ex. 11

Ex. 11

powerless. The difference between serving Pharaoh and serving God makes all the difference in the world: between injustice and justice, slavery and freedom, a society where people are used as means and one where they are respected as ends in themselves.

WHEN HE SETS HIMSELF APART FROM THE COMMUNITY, HE DENIES THE VERY CORE OF OUR BELIEFS

What principle is the wicked son denying? The answer is that though the rebellious child denies none of the thirteen principles of faith enumerated by Maimonides, he does deny something else. Maimonides explains: “One who separates himself from the community, even if he does not commit a transgression but only holds aloof from the congregation of Israel, does not fulfill religious precepts in common with his people, shows himself indifferent when they are in distress, does not observe their fasts, but goes his own way as if he were one of the nations and did not belong to the Jewish people – such a person has no share in the World to Come” (*Hilkhot Teshuvah* 3:11).

The mere fact that an individual fails to identify with the collective fate of the Jewish people – even though he observes the commandments – is a denial of one of the principles of Judaism, namely that ours is a collective faith. Martin Buber was wrong when he called his great work on faith *I and Thou*. In Judaism the primary relationship is *We and Thou*. Despite its insistence on individual responsibility (“If I am not for myself, who will be for me?”), Judaism is equally insistent on collective responsibility (“And if I am only for myself, what am I?”).

רָשָׁע

מָה הוּא אוֹמֵר

מָה הַעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם:

לָכֶם וְלֹא לִי

וְלִפִּי שְׂוֵאוֹתַי אֶת עֲצַמוֹ מִן הַכֶּלֶל

כְּפֶר בְּעֵקֶר

וְאִף אֶתָּה הִקְדַּחְתָּ אֶת שְׁמוֹ, וְאָמַר לִי

בְּעִבּוֹר זֶה עָשִׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

לִי וְלֹא לִי

אֵלֹהֵי הַיָּהוָה לֹא הָיָה נִגְאָל.

עֲשֵׂת ב'

עֲשֵׂת ב'

revelation. In the case of *hukkim* the ultimate purpose is to shape character, train dispositions and emotions, and create “habits of the heart.”

THE WICKED SON

There are many explanations given by the commentators as to why this particular question should be seen as a sign of rebellion. The simplest answer is that, whereas other children are spoken of as *asking*, in this case the verse speaks of children *saying*. This is a child who does not seek an answer; he seeks only to make a statement.

Another possibility is his use of the word *avoda*, service. The Torah uses the same word *avoda* to describe both slavery to Pharaoh and service to God. The wicked son is in effect asking: what did our people gain by leaving Egypt? They merely exchanged one avoda for another. Then they were servants to Pharaoh, now they have become servants to God. But in both cases they had a master, in neither case were they free. The rebellious child understands freedom to mean having no master at all. He has not yet understood that freedom is not the ability to do what you like; it is the ability to do what you ought. A society in which “each person did what was right in his own eyes” (Judges 21:25) does not have freedom, but anarchy. Without the sovereignty of God and law (the Torah and its commands), the strong rule the weak, and the powerful take advantage of the

7

לקראת והלוי אוק

חכם מה הוא אומר

הנה בכל קרבן יש חלק אכילה לכהן, ואפילו בשלמים יש חזה ושוק לכהנים, ורק מעשר בהמה אפשר אין לכהן חלק בה [כן משמע בפשוטו, ועי' בקובץ אהלי תורה מה שהאריך בזה בבקיאות נפלא הגאון הרב דוד צבי רוטשטיין ז"ל], אבל פסח כולו נאכל למנויו ואין לכהן חלק בה כלל, ויש לבאר הענין על דרך העבודה.

י"ל שבליל פסח כל אחד הוא בבחינת כהן, עי' במגן אברהם (סימן העו"ק ב) שמביא דבליל פסח אתכא דרחמנא סמכינן, כי בליל פסח יושבים אצל הקב"ה כביכול, וכל אחד הוא בבחינת כהן האוכל קדשי שמים, ולכן לא צריך ליתן כלום לכהנים, כי כל א' הוא בבחינת ממלכת כהנים. וי"ל עוד כי פסוק זה באמת נאמר על ליל יציאתם ממצרים, דכתיב (שמות יט) ואשא אתכם על כנפי נשרים, ומבואר בתרגום יונתן דהכונה היא כי בליל יציאתם ממצרים נשאם הקב"ה על כנפי נשרים, שיהיו במקום המקדש לעשיית הפסח. הרי שפסוק זה מדבר על ליל פסח, ואז נאמר שבני ישראל הם ממלכת כהנים.

ובזה יש להכין למה נאמר בפסח דין שיהא נאכל על השובע, ומבואר בגרי"ז (כתבים למס' מנחות כא:): כי דין למשחה שיהא נאכל על השובע לא נאמר באכילת בעלים רק באכילת קדשי קדשים דיש מצוה לאוכלן, ורק בקרבן פסח דיש מצוה של אכילה יש דין של למשחה, ובעינין שיאכל על השובע. ולכאורה צ"ע כי דין למשחה נאמר רק בכהנים, וקרבן פסח שיש מצוה לאכול, אין דין למשחה שהרי אין כאן כהונה. אך לאור דברים הנ"ל מובן הדבר ע"ד העבודה, כי דין אכילת קרבן פסח הוא מצד מעלה היתירה שיש לבני ישראל באותו הלילה, ואכילתם היא בבחינת אכילת כהן, ושפיר נאמר בזה דין למשחה. כן י"ל על דרך העבודה, ללמוד השיבות האכילה של קרבן פסח בלילה זו.

ולפי זה יש להבין שאלת החכם ותשובתו. החכם שואל מה העדות וגו' אשר צוה ה"א אתכם, וקשה כמו שהקשו כל המפרשים מאי שנא שאלת החכם בל' אתכם משאלת הרשע כלשון לכם. רק החכם שואל שאלת חכם, כי מצינו בכהנים שנקראו להם מצות יתירות, כלשון הגמרא שאני כהנים שריבה להם, אבל

בני ישראל אין להם בחינה זו של ריבה להם, אבל בליל פסח מצינו ריבוי מצוות, א"כ מה העדות החקים והמשפטים שצוה ה"א אתכם, היינו בני ישראל לא הכהנים, וזה היא קושייתו העמוקה.

והתשובה לשאלה זו היא כהלכות הפסח, אין מפטירין וכו', שיסוד דין זה הוא שפסח נאכל על השובע, וכבר ביארנו שהלכה זו בנויה על מה שבני ישראל בלילה זו הם בבחינת כהנים.

נאמר להם דין כדרך שהמלכים אוכלים, א"כ רואים שיש לבני ישראל בלילה זו בחינת כהן, וממילא מובן מה שריבה להם מצוות יתירות בלילה זו.

ובזה יש לנו הבנה אחרת בדברי המהר"ל שמבאר ענין בגד לבן שלובשין בליל פסח, הקיטל שהוא כמו כהן גדול ביוה"כ, ולפי הנ"ל מובן כי שייך לנו בלילה זו בחינת של בגדי כהונה, כי העבודה היא בבחינת כהן.

יכול מ"ח ת"ל ביום ההוא. ולכאורה מ"ט היה ס"ד לומר שיהיה מ"ח הא לא היתה אז הגאולה. אבל הטעם הוא שכבר מ"ח הבטיח השי"ת שיגאל בליל ט"ו, והבטחת השי"ת הוא נחשב ככבר עשוי, נמשך שאינו חרש את הבטחהו יתברך כעשוי הוא מקטני אמונה ה"ו, לכן היה נותן הדין מסברא שמ"ח יספרו ביציאת מצרים. ואמרה תורה גוה"כ טרק בליל ט"ו הוא המצוה. ומשם זה נראה שהוא טעות מה שסמעהי

כך נראה

[ראה סיבות יח א ד"ה ויטעם] שמה שלא ייבד כיתה את הלילות קודם שראה את העגל ומדולותו הוא משוב שראה העין עינה הרגש יותר משיעור, אלא דהאי כיון שיבטט כפי זה נחשב אע"פ כראיה ממש, אך הענין להשיב הענין כפי ישראל

"מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו"

הדת והלאום – חד הם!

במשנה נאמר, כי מצוות "והגדת לבנך", נעשית באופן של "מתחיל בגנות - ומסיים בשבח" (פסחים ט"ז) ומהן הגנות והשבח: נחלקו בכך רב ושמואל. לדעת רב, יש לומר: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קירבנו המקום לעבודתו". ואילו לדעת שמואל, יש לומר: "עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' אלוקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה".

כלומר, רב סובר שיש להדגיש את הצד התורני, שמתחילה היו אבותינו עובדי עבודה זרה וכנגד זה קירבנו המקום לעבודתו. ואילו שמואל סובר שיש להדגיש את הצד הלאומי, שמתחילה היינו עבדים למצרים וכנגד זה יצאנו לחירות.

והנה באומרנו את ההגדה של פסח, אנו מגלים כי האמת היא כשניהם. אלו ואלו דברי אלוקים חיים, ושני הקטעים

נאמרו בהגדה. המסקנה מכך היא, שאין אנו מפרידים בין דתיותנו ולאומיותנו. שהרי לאומיותנו נובעת ויונקת את כוחה מתורתנו. וכגדרתו של רבי סעדיה גאון: "אין אומתנו אומה אלא בתורתיה". וההוכחה מן התורה לכך מצויה בדברי משה רבנו: "היום הזה נהיית לעם לה' אלוקיך" (דברים כ"ז). אימתי אמר זאת משה רבנו? לא ביציאת מצרים ולא בקריעת ים סוף, אלא במעמד הר סיני. אכן התהוותנו לעם החלה עם יציאת מצרים. אך ההגדרה של "עם ישראל" נשלמה רק על-ידי התורה המשותפת לכולנו. אין זהות אחרת לישראלי מאשר זהות היהודית. יכול מוסלמי או נוצרי, דרוזי או צירקסי, להיות אזרחי ישראל. אבל ליהודי אין זהות אחרת, וכאימרתו של רבי אבא בר זבדא בתלמוד סנהדרין מדו: "חטא ישראל... אף על פי שחטא - ישראל הוא!"

רב רב /לעד

הגדה של פסח

ליל שמורים

מז

ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא, שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים שנאמר, ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול.

להארה להארה להארה להארה להארה ליל שמורים

ברוך שומר הבטחתו לישראל וכ"ו

יראה לי דלישראל קאי על אבינו יעקב שנקרא שמו ישראל, שכל מה שבארנו גילה לו הקב"ה ליעקב אבינו בפי ויגש, דאחרי שנתודע יעקב שיוסף חי וכי הוא מושל בארץ מצרים אמר (בראשית מ"ה כ"ח) "אלכה ואראנו בטרם אמות", כלומר שלא רצה יעקב לירד למצרים כלל אלא לראות את יוסף ולחזור תיכף ומיד, ואח"כ כתיב (בראשית מ"ו ב') "ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני", ויאמר אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה וגו'". והביאור כן הוא, דיעקב הוא עצם שמו, ונתוסף לו שם ישראל לשון שררות וגדולה ומוסב על כלל ישראל כידוע, ולכן נתגלה לו אלהים לשמו ישראל ויאמר לו הלא אתה שמך יעקב ונתוסף לך שם ישראל להורות לך שררות לעם הנבחר שיצא ממך, וא"כ בהכרח שתרד מצרימה להסיר הסיגים, ולא כמו שאתה סבור שתרד רק לכאות את יוסף ולחזור. ואל תירא מרדה מצרימה פן ח"ו יתערבו זרעך במצרים, דע לך כי לגוי גדול אשימך שם שזרעך יהיה עם בפני עצמו. כמו שדרש לקמן ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. ותדע שאנכי ארד עמך מצרימה לשמרכם שלא תתערבו במצרים, וכשיתבררו הסיגים אז אנכי אעלך גם עלה אעלה את זרעך בעילוי אחר עילוי עד שיהיו מוכנים לקבלת התורה ולכניסת ארץ ישראל. ובלתי ירידת מצרים אין באפשרי להסיר הסיגים. וזהו שאומר בעל ההגדה 'ברוך שומר הבטחתו לישראל סבא' שהבטיחו 'ואנכי אעלך גם עלה' וקיים הבטחתו שהעלנו מצרים, ברוך הוא שהקב"ה חושב בירידתנו למצרים לעשות את הקץ שבהסרת הסיגים יבא קץ הגאולה.

ואומר עוד יכמה שאמר לאברהם אבינו וכ"ו, "ה'ל שלא לבד ליעקב גילה הקב"ה סוד זה, דגם לאברהם גילה זה הסוד. שהרי אמר לאברהם אבינו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ויעבדום וענו אותם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ויש להתבונן למה היה לו להקב"ה לצער אבינו הזקן בהודעה כזאת שלבנו תהיינה צרות רבות! אלא הוא הדבר אשר דברנו שאין זה צער אלא בשירה טובה. שמימי ימינו הוקף ידע שנתרבו הסיגים במינו האנושי והיה תמיד בעילוי איד ביהדות. והנה למה נעשית השלמות וברוך כן נתבררו הסיגים. ויש שיש בהבטחתו וזהו כי הצאן ברכושי גויים מתחמטת ויתנוגטו ביריבית חמטתו ויגעלו. ויהי

14

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי
מה ענין לבן הארמי ליציאת מצרים.
אלא שאחר שאמרנו שבכל דור

ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה
מצילנו מידם, ידוע נדע שלא רק
לכלותינו כליון פיזי בחרב ובחנית
וזממים אויבינו אלא אף לכלותינו
כליון רוחני, וכל ליל הסדר מושתת על
כפילות זו ועל ההדגשה שבגלות
מצרים עמדו אבותינו גם בגלות וסכנה
גשמית כאשר פרעה גזר עליהם להרוג
כל זכר, וגם בסכנה רוחנית כאשר גזר
לבטלם ממצותיהם ועבודתם הרוחנית,
ואנו מודים בלילה הזה על נאולתינו
ועל פדות נפשנו דהיינו הצלה גופנית
והצלה רוחנית.

וכדרך זה אומר בעל ההגדה שפרעה
ולבן הם שתי הסכנות
הגדולות האורכות לנו בכל דור ודור,
פרעה שבא להשמידנו השמדה פיזית,
ולבן שלא מצינו שבא להרוג
ולהשמיד, ואעפ"כ בקש לעקור את
הכל.

וגם בימי אבותינו קמו עלינו המן
שכעשו ופרעה בקש להשמיד
להרוג ולאבד, והיונים שבקשו כמו
לבן לעקור את הכל להשכיחם תורתך
ולהעבירם מחוקי רצונך.

והנה אמר יעקב אבינו לבניו כשבקשו
ממנו את בנימין בנו להורידו
מצרימה "אותי שכלתם יוסף איננו,
ושמעון איננו ואת בנימין תקחו עלי
היו כולנה" (בראשית מ"ג ל"ו) וידוע
בשם הגאון מוילנא (וקן מוכא נש"מ ז"ל

רעין סוף מ"ב) דכאשר יעקב חשש
לבקש את הברכות מיצחק במרמה פן
יקללנו אמרה לו רבקה "עלי קללתך
בני" (בראשית כ"ז י"ג) וביאר הגר"א
דעלי ר"ת עשו לבן יוסף, ורבקה
רומזה ליעקב שנגזר עליו מן השמים
לסבול את סבלם של עשיו אחיו, של
לבן, ואת קצפו של יוסף, וגזירת שמים
היא ולא יוכל להטיל ממנה, והיא
שאמר יעקב לבניו בערב יטוה "עלי
היו כולנה" הלא שלשת הגזירות הללו

כבר היו עלי ומה לכם עוד לשכל אותי
מבנימין בני! (ואכן נמלטה שלא גזירה היא
זו אלא משועה גדולה).

ולבני אומר לי דגם שלשת אלה, עשו
לבן ויוסף יצירה הם לבני יעקב
לדורותיהם ככל מעשי אבות שהם
יצירה לבנים (ומז"ן רש ספר שמות),
ומה שאירע ליעקב ונגזר עליו נגזר גם
על זרעו ככל דור ודור, כינו נא שנות
דור ודור, גולה אחר גולה, גולה
וסורה. לכשתבונן נבחין שגלות
ישראל מתחלקת לשתי פנים, היה ונגזר
עלינו גזירת הריגה וכליון כגזירת המן
ואחשוורוש, וזו גזירת עשו שזמם
להרוג את יעקב אבינו, אך יש ונגזר
עלינו גזירת שמד וביטול התורה
והמצוה כגזירת היונים, וזו גזירת לבן
הארמי שבקש לעקור את הכל, אך לא
להרוג ולאבד. אמנם לכל אלה יכולנו
בחסדי שמים אך הקשה מכולם גזירת
יוסף שהוא שנאת אחים בינינו לבין
עצמנו.

ועוד אען ואומר שגם בדורנו אנו
סבלנו על שכמנו את שלשת
הגזירות "עלי היו כולנה". היטלר
ימ"ש ורוצחיו הנאצים "גוי עז פנים
אשר לא ישא פני זקן ונער לא יחון"
ביקשו להשמיד להרוג ולאבד כמו עשו
ופרעה לפניו, ולאחר שבחמלת ה' ירדו
בדם שאולה ימ"ש, קם עלינו סטאלין
וקלגסיו הבולשביקים ימ"ש וגזרו
להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי
רצונך, כלבן והיונים וגם מהם נושענו
בחמלת ה', אך הקשה מכולם גזירת
"יוסף" שנאת אחים "היא שהחריבה
את ביתנו ושרפה את היכלנו ועדיין
מרקדת בינינו" ממנה עדיין לא נושענו,
דגזירה זו, בנו היא תלויה ועלינו מוטל
לעקרה מקרבנו ולא להשאיר לה שריד
ופליט.

ובזמן שישראל באגודה אחת אין כל
אומה וולשין יכולה לשלוט
בהן.

ה' 38
מ' 38
210

ש"ס הכר"ז

אוביגם על יס"ל - ה' גירתי' אלו"ה

ועל הים לקו

מדוע נכנס פרעה לים?

פרעה "זכה" לחוות את עשרת מצות מצרים, ראה בעיניו את עמוד הענן ועמוד האש מלווים את ישראל במדבר, וכעת הוא עומד פעור פה, אל מול ים סוף הנקרע לשניים. לאור כל זאת עולה התמיהה הגדולה: כיצד עלה על דעתו של פרעה להיכנס לים הקרוע? וכי לא חשש שהגרוע מכל יקרה - שהים יסגר עליו ועל חילו?

אלא, פרעה חשב שזהו הגבול, הים לא יבגוד בו. הוא סבר שגם הוא א-ל והים נענה לו, כפי שסבר שגם היאור תחת פיקודו, כמתואר ביחזקאל (כ"ג ג): "...פרעה מלך מצרים... אשר אמר: לי יאירי ואני עשיתיני". ייתכן אפילו ששיקר לעצמו שהוא הוא זה שקרע את הים, וממילא אין לו ממה לחשוש...

אך הקב"ה "משגיא לגוים ויאבדם" (איוב י"ב ג) - גורם לגוים לחוש גבוהים ושגיאים - על מנת לאבדם! הקב"ה משך את פרעה באמצעות מחשבותיו הגאות וההידרות, כדי לאבדו בתוך הים.

המטרה הייתה להעניש את פרעה ועמו דווקא על ידי הים - מידה כנגד מידה. המצרים השליכו את תינוקות ישראל בשנות השיעבוד דווקא למים, מתוך בטחון מלא שהקב"ה לא יוכל להענישם באמצעות מים, שהרי נשבע לנח שיותר לא יביא מבול על העולם! דבר זה חיזק את ביטחונו של פרעה שהים לא יכה בו, שהרי "הקב"ה הבטיח"!

אומר הקדוש ברוך הוא: נכון שאני עצמי לא אביא עליכם מכת מבול בצורה אקטיבית - אך אתם עצמכם תרוצו לתוך הים, אתם תטביעו את עצמכם בכך שתדפו אחר ישראל אל תוך הים, ואז תבואו על עונשכם במים.

מ"א) ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך - צרכך עינן הלא לא ה' להם ולבניהם לחם לאכול, ומשום כך באו למצרים, ולמה אמרו לפרעה שבאו לגור במצרים רק משום שאין מרעה לצאן ולא אמרו לו שאין להם ולבני ביתם לחם לאכול.

ונראה לומר דפרעה רצה להעביר את יעקב ובניו על דתם, שיתערבו באומה המצרית ויהיו חלק ממנה ויתכוללו, ומשום כך רצה פרעה שיעקב ובניו יעזבו את מחייתם כרועי צאן ויהיו עובדי אדמה כשאר המצריים (כמו שמבואר בסוף פרשת ויגש שהיו כל המצריים עובדי אדמה), דאם יהיו רועי צאן ישארו בני יעקב לבדם ולא יתערבו עם המצריים, כי חוועבת מצרים כל רועה צאן, וממילא לא יעזבו את דתם. אך אם יעסקו בעבודת אדמה יוכלו המצריים להעבירם על דתם במשך הזמן. את כל זה הבין יוסף, ולכן אמר להם יוסף לאחיו שיאמרו לפרעה, אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד עתה גם אנחנו גם אבותינו וגו'. כלומר, זה מחיית משפחתנו כבר מימים ימימה ומטעם זה באנו למצרים כדי להמשיך להיות רועי צאן, וזה יותר חשוב בעינינו ממחיית משפחתנו, דמשום מחיית משפחתנו לא היינו עוזבים את ארץ כנען ורק משום צאננו עזבנו את ארצנו, ולכך יש להושיב אותנו בארץ גושן משום הצאן, ועל ידי זה יוכלו בני יעקב להיות לבדם ולא יתערבו במצריים. אך אם היו אומרים לפרעה שבאו למצרים כדי להחיות את נפשם ונפשות משפחותיהם, אז ה' פרעה מושיבם בערים, ועל ידי כך היו המצריים משתדלים להעבירם על דתם.

Royal Table

The first days and last days of Passover are related to each other, but are not identical. Each commemorates a different historic event. The first days of Passover celebrate the Exodus from Egypt. The last days, however recall a somewhat later event: the splitting of the Red Sea, which enabled the Israelites to escape and which caused the destruction of the Egyptians. What is the difference in concept and meaning between these two events, the Exodus and the crossing of the Red Sea, which we commemorate, respectively, on the first and last days of this festival?

The difference may be expressed in two Kabbalistic terms: it'aruta di le tota (impulse or initiative from below) and it'aruta di le' eila (initiative from above).

Both these terms refer to the dialogue or relationship between God and man. The first term, the impulse from below, implies the relationship that is initiated by man, when man first calls upon God and then God answers him. The second term refers to the initiation of the relationship by God.

There are times that man is active, when he seeks to arouse the Almighty, and there are times that man is passive and silent, and God, as it were, comes down from above to awaken man and to challenge him. Now the Exodus from Egypt is a case of it'aruta di le' eila. The Israelites were a phlegmatic and uninspired lot, they could not and would not help themselves. But God intervened in the course of human events and redeemed them from Egypt despite their own indifference. Thus the Torah tells us that God commanded the Israelites during the last plague: "Let no man go out from the door of his house until the morning." The initiative for the redemption came from Above, while man remained quietly indoors. Thus too we read in the Haggadah on the Seder night: "I, says God, redeemed you, I and no agent and no messenger, I and no angel, I and no one else." The Exodus was an it'aruta di le' eila. The crossing of the Red Sea, however, was primarily a case of it'aruta di le-tota.

This great turning point in the history of the relationship of God and Israel was initiated by the Israelites. For despite the miraculous nature of the divine intervention in splitting the waters of the sea, this was but the second step in this marvelous event. The Rabbis tell us that when the Israelites came to the shores of the Red Sea, they were surrounded on all sides by the Egyptians. A great debate ensued, and a fatal indecisiveness gripped them. While all this

argumentation and deliberation were taking place, and as the threat grew with every moment, there finally arose one hero from amongst the people, the prince of the tribe of Judah, Nahshon ben Aminadav, who as an act of faith in God leaped into the sea, and was followed by the others. As a result of this leap by Nahshon who was willing to submit to death, God split the sea and allowed the Israelites to cross it in safety. It is an illustration of human initiative in the great dialogue between God and man.

The great need of our day is a Nahshonian leap of faith. The leap of Nahshon was not an irrational, impulsive, impetuous act. He was the prince of the tribe of Judah. Like his brother-in-law, the High Priest Aaron, he was a deliberate individual. We too need such Jews: people willing to take pause, then take the plunge; to think and then to act; to be deliberate and yet be dynamic; to consider carefully the risks, and then commit themselves irrevocably to the whole life and destiny of Judaism.

ח' כ' י"ו
ב' (ח' א')

רבן נטילת היד היא אומי כל שלא אמר ג' דברים זכר לא יצא ידי חובתו ואלו הן: פסח מצה ומרור. כי עיקר עבודת ליל התקדש ההג הוא להודות לה' חסדו על כל תגמולותיו עלינו, וכמו שהארכתי במקום אחר בשם האברבנאל כי קרבן פסח הוא בחינת קרבן תודה. ואולם דגשי חינוך מתה אפשר שיהלשו מג' פנים: הא' מחמת שידמה האדם בנפשו כי כדאי והגון הוא להטובה שנעשה לו, ונגד זה באה עבודת הפסח, המעוררת אותנו לדעת כי לא היה זכות בידם להגאל, ועל כן ניתו להם מצות פסח להתעסק בה להגון על ישראל בפני המשחית, ועל כן נקרא הספס דבח חיים כמבואר בתרגום אונקלוס פרשת בא בפסוק ואמרתם זבח פסח, לומר דחיים רחמנא עלן ופריקונו, רק חסדיו גרמו ולא זכותינו. ב' מחמת שנפשו של אדם רחבה לא ידע שבעת, וכל הנעשה לו מהטוב והחסד מעט הוא בעיניו, ולכשיקבל מנה רוצה מאתים, ונגד זה נצטוינו במצוה הרומזת על מדת ההסתפקות והכנעת הגאווה כידוע. ג' מחמת שברבות הימים כאשר כבר הורגל בטובה ישכח ימי הרעה ולא ידע עוד להוקיר פעולת איש חסדו ונגד זה נצטוינו לאכול מרור זכר לומררו את חייהם, לקיים מה שאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ו, יד) ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה, לזכור הצרות והמרירות ואז נודה לה' חסדו שהוציאנו מאפלה לאורה.

(17)

וכי מה ענין תשעה ירחי לידה, שהוא ענין טבעי,
תשעה ירחי לידה לשאר הענינים שבפזמון זה, הנחשבים כעניני יסוד
 ביהדות? ולדוגמא, שני לוחות הברית ושלשת
 האבות הם מיסודות היהדות, אך לא היה עולה על הדעת לומר שני עינים
 או ארבעה גפיים מאחר ואין לכך כל קשר עם היהדות.

ובמה נשתנו תשעה ירחי לידה?

יש שהסבירו, כי הכוונה לשבח את הקב"ה על התורה שלומד העובר
 במשך חדשי ההריון במעי אמו. והלא בתקופה זו אמרו חכמינו כי נר דולק
 על ראשו ובא מלאך ומלמדו את כל התורה. כיון שנולד בא מלאך וסותרו
 על פניו ושוכח את תלמודו.

את "בית מדרש" זה, שבו לומד כל יהודי את כל התורה, אנו מזכירים
 בפזמון זה.

יש המבארים משמו של מרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א, כי
 כוונת חכמינו באומרים "תשעה ירחי לידה" לשבח את הצלתו של משה רבנו,

שכן המצרים מנו ליוכבד תשעה חדשים, אך באמת לא ילדה אלא לאחר
 שבעה חדשים וכך ניצל משה רבנו, כי לא ידעו מלידתו. נמצא, איפוא, כי
 בזאת היתה הצלת משה ועל כך אנו משבחים.

יש המבארים על פי הגמרא בסנהדרין (צ"ח:), האומרת כי תשעה חדשים
 קשים יהיו לבני ישראל קודם ביאת משיח. וכיון שביאת המשיח וחבליה
משולים ללידה, וכנאמר: "כי חלה גם ילדה ציון את בניה" (ישעיהו ס"ו, ח'),
הרי שאותם חדשים הקודמים לכך הם כתשעה ירחי לידה, ועל כך אומר
הפייטן: "תשעה ירחי לידה".

לשנה הבאה בארץ ישראל

ה'חפץ תיים' על התורה מביא את הפסיקתא דרב כהנא בה נאמר: "אמר הקב"ה, חבבתם לתורת ואלא חכיתם למלכות".

ויפוש הדברים, שעקר כל העקרים היא האמונה בביאת המשיח, אז יהיה ה' למלך על כל הארץ, והכל יכירו בכח מלכותו, ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אנחנו מחיבים להמתין ולצפות ולבקש, מתי תמלך בציון.

משל למה הדבר דומה, לבן יחיד שחטא נגד אביו, והאבא הגלהו מעל שלחנו למשך שנים רבות, כיון ששלמו ימי גלותו, הודיע הבן לאביו כי הוא מתכונן לחזור, ואף נקב בזמן ידוע.

מובן מאלינו שבלילה שלפני בואו לא ילכו ההורים לישון, אלא ימתינו בקצר רוח לאור הראשון, כדי שיוכלו כבר לרוץ אל תחנת הרפכת ולהקביל את פניו, ואף אם יארע שהבן לא יגיע ברפכת היעודה, הם ישבו וימתינו עד הרפכת הבאה, והבאה אחריה, וגם אם יקח הדבר שעות ארוכות - לא יתנו שנה לעיניהם, כי הלא מצפים הם לבנם יחידם!

הכל רוצים לראות את משיח צדקנו בהגלותו עלינו במהרה, אבל צריך לזכור את דברי הרמב"ם (סוף פי"א מהלכות מלכים) שלא די להאמין במשיח, אלא חייבים גם לחכות לביאתו.

וכיצד מחכים?

בבבא קמחא פ"ג הל' א' אצל חקלאי המגדל כבשים בכפר אחד, אמרתי לו שאם רוצה לקיים את דברי הרמב"ם הנ"ל, כדאי שירשם את תאריכי הולדתו של הכבשים שלו.

וואת, כדי שפאשר יגיע המשיח, ויצטרכו כבש לקרבן פסח - שאודותיו אומרת התוספתא (פסחים, פרק ד) "הפסח שעברה שנתו פסול לקרבן" - יוכלו לקחת מיד את הכבש שלו בן השנה.

וכשהחקלאי הכתיעני באמרו שכל תאריכי הולדתו של הכבשים רשומים אצלו, מפני שהוא מחיב ברשום התאריך מצד החק, אמרתי לו שיכון ברשום שהוא עושה זאת כדי לקיים את דברי הרמב"ם בענין הצפיה למשיח.

עוד הוספתי ליעץ לו, שיצו ארועים ודברים מיוחדים שארעו לכל כבש, כגון לדה בנתים קיסרי, או שהחלפה בכלב, כדי שלא יכשלו בקרבן שהוא "יוצא דפן" או "מחיר כלב".

לפי זה אפשר לפרש גם את דברי הרמב"ם (סוף פ"ג מהלכות פרה אדמה): "תשע פרות אדמות נעשו משנצטוו במצוה זו עד שחרב הבית בשנה... והעשירית יעשה מלך המשיח, מהרה יגלה, אמן כן יהי רצון".

והנה, הרמב"ם לא עוסק בארועים היסטוריים או ברשום קורות הימים, וגם אינו רגיל לשלב ביד החזקה של תפלות ותחנות, ומדוע כאן פרט לנו שהיו תשע פרות, וסים ב"מהרה יגלה, אמן כן יהי רצון"?

אלא שנראה לומר שכל זה כלול בדברי הרמב"ם שצטטנו לעיל, שלא די להאמין בביאת המשיח, אלא יש לחכות לביאתו.

לכן בא כאן הרמב"ם ללמדנו שכשמזכירים את הפרה האדמה, יש להזכר בכמיהה ובהשתוקקות לפרה העשירית, שתהיה בבחינת העשירי קדש, ולהתעורר מיד גם בתכלה ובכסומים עזים לביאת משיח צדקנו במהרה בנימינו.

הערה
1
3

דעת תלצה

שיר השירים אשר לשלמה

המשל על שייכות כללי-ישראל לרבש"ע הוא נישואי איש ואשה. ובעצם כל מגילת "שיר השירים" נכתבה על סדר זה, וכידוע "כל השירים קודש ושיר השירים קודש קדשים" (ילקוט שה"ש רמז תקפ"ט).

לא מצאתי מפורש כן בספרים, אך כמדומני שכל השירים קודש" זו בחינת מצות כתיבת ספר תורה, שנאמר "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דברים לא, יט), אבל "שיר השירים" הוא בבחינת "קודש קדשים" - בו טמונה הנקודה הפנימית של הקשר שבין כללי-ישראל לקב"ה. ונבאר את הדברים.

ישנו מושג הנקרא "קשר אישי" בין אנשים. הכוונה בזה היא להיות חיים משותפים ולחוש שייכות וקירבה זה לזה. זהו תוכן הקשר הנבנה בחיי הנישואין, והוא בעצם הנקודה אליה צריך יהודי להגיע ביחסו אל הקב"ה: לראות את הש"ת כביכול כאישה ריאלית ומציאותית, הנמצאת עמו היכן שהוא נמצא, וכביכול לתחוש עמו ולדבר אליו.

אותה שייכות שבחיי הנישואין, ניתן להמשילה לחשבון בנק של אדם, אשר אף אם מצבו הכלכלי שפיר וממון רב מופקד בחשבוננו, אין הוא מספר זאת לאף אחד כי זה עניינו האישי. כלומר, ישנם דברים שהנם כה יקרים והשובים, עד שהעיסוק בהם נעשה אך ורק בהסתר ובהצנע לכת. וכך השייכות עיני בני הזוג הנה בבחינת הסתר גמור: הם משוחחים ביניהם ואף אחד אינו צריך להיות מודע לתוכן שיחתם, וכל שכן לא להתערב בה.

כך היא גם צורת הקשר בין היהודי לבוראו. תפילת שמונה-עשרה נאמרת בלחש, בשקט. זוהי תפילה שכולה בבחינת הסתר. שייכות אישית ביני לבין הקב"ה. לשוחז ולדבר עמו כפשוטו, כמו בני זוג המשוחחים ביניהם. לחוש כמו חתן וכלה בימי ה"שבע ברכות" שלהם. לחוש את המושג "כלה חדשה" - השמחה שבפגישה המחודשת. זוהי התחושה שצריכים אנו לחוש כלפי הקב"ה.

הנה יעוין בתומך דבורה (פרק ט) שכתב בזה"ל: "והנה האדם בעוד שלא נשא אשה פשיטא שאין עמו שכנה כלל" עיי"ש. ונראה ביאור דבריו, שתחושה זו של שייכות לקב"ה כדוגמת נישואין אינה נקנית אצל האדם אלא לאחר שהוא נושא אשה, בלי אותו משל אין אפשרות ביד האדם לחשוב על יחס מעין זה כלפי הקב"ה, ובלעדי זה עדיין לא התחילה אצל האדם כלל עבודתו הרוחנית. כל מה שהוא עושה ופועל עד נישואיו אינו אלא בבחינת ה"נוגה" אשר מסביב. אבל בעצם הסוגיה הוא אינו נוגע עד שיכנה את ביתו.

שיר השירים

מהו שורשה ע"ה הנהגות, ומהו החישוב ביהדות שאין לאומית העולם

פעם שאלתי גר צדק, מה נוסף לו בכך שהוא התגייר? והוא ענה: "עשיתי את כל המצוות האלו, אבל אני לא מרגיש שיש לי שייכות עם ה'...".

הפארת
מוקטר
היליב
ומי
המוחד
מצ
הקב"ה
עסוקים
הק
אינספיו
האהבה
זה
אוחנו
שכולם
הלידה
מ"ד"ס
והחביב
הקדו
סיבת
הק
הנל"ס
במחנה
הקדו

תלצה
דעת

תצא

תפארת שמשון

יש"פ פסח

מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים" (מלאכי א, יא). גם הגוים יכולים וצריכים להתפלל לאלקים.

ומהו אם כן החידוש של היהדות? ההגדרה ברורה: השייכות והקשר המיוחדים בין ה' יתברך לעם ישראל.

מעגל השנה בנוי כמהלך חיי האדם. השנה מתחילה בפסח, שהוא זמן הלידה. בשבועות, ה'כר מצוה'. אח"כ נכנסים לחופה, כונים בית יחד עם הקב"ה, בשמחה ובדבקות, וזהו חג סוכות. ונמצא שבמשך השנה כולה, אנו עסוקים ביצירת שייכות ודבקות להשי"ת.

הקשר המיוחד הזה, שבין הקב"ה ועם ישראל, מצטייר בתורה במקומות אינספור. אחד מהם זוהי מגילת שיר השירים שכולה שיר אודות השייכות, האהבה והחיבה, שבין הקב"ה לעם ישראל.

זהו איפוא, המיוחד ביהדות: הגוים אומרים: "אלקים בשמים". להבדיל, אנחנו אומרים: "האלקים בשמים, ובארץ, כאן איתנו"! וכך גם ענין המועדים שכולם מבטאים סוגי שייכות וקירבה בינינו לקב"ה. בפסח, שכאמור הוא זמן הלידה של עם ישראל, אנו מרגישים את עצמנו כבני אדם שזה עתה נולנו מתדש. כתינוקות, עם כל החביבות של אבא לתינוק ביום שנולד. זוהי השייכות והחביבות שאנו מרגישים עם הקב"ה בפסח.

בשבועות קבלנו את התורה ונעשינו דבוקים על ידה לקב"ה. יש נוהגים לקרוא "כתובה", וזהו בטוי נוסף לענינה של סוגית השייכות בחג השבועות. סוכות אף היא כולו ענין של שייכות, אהבה, שמחה ודבקות בהקב"ה.

זוהי היהודיות של עם ישראל. ועל כך נכתבה מגילה שלימה, שיר השירים, שכל כולה באה להתדיר בנו את השייכות והקשר המיוחד בין הקב"ה לישראל, בכחינת: "דודי", "רעי", "אחותי", "אמי", "בתי" - ויתר ביטויי החיבה והקרבה, המופיעים בה.

יות חיים
נה כתי
הקב"ה:
מו היכן

של אדם,
יא מספר
ה יקרים
השייכות
חד אינו

ה נאמרת
יני לבין
ס. לחוש
ז חדשה'
וש כלפי

עוד שלא
שתחושה
לא לאחר
על יחס
ל עבודתו
ה"נוגה"

לפי

: "עכשיו
להתגיר,
וכל מקום

גדה של פסח יושן

לרמוז שאצלם עוד נמשכה קדושת השבת קדש.

רבי יוסף חיים זוננפלד

המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך

שנינו במדרש (ביד א), אמר רבי חנינא: למה אין כתוב 'כי טוב' ביום השני, מפני שבו נבראה המחלוקת, שנאמר: 'ויהי מבדיל בין מים למים'. לכאורה יש לשאול, הלא גם ביום הראשון נאמר 'מבדיל אלקים בין האור ובין החושך', ושם כן נאמר 'כי טוב'.

מוכח מכאן - שישנם שני סוגי הבדלה יש הבדלה בין מינים שונים במהותם, בהם ההבדלה ניכרת וברורה, ויש הבדלה בין מינים אשר כלפי חוץ נראים כדומים וההבדלה היא בדקות הדברים ובמהותם הפנימית; יש הבדלה המבטאת את היהודיות של כל פרט ופרט, ומנגד יש גם הבדלה שמסמלת את הפירוד ואת המחלוקת.

האור והחושך - שני ניגודים הם, אין אור וחושך יכולים לשמש בערבובייה. האור והחושך מסמלים את החיוב והשלילה, את הטוב ואת הרע. תכלית הבריאה היא להבדיל בין הטוב ובין הרע, שאם אין דעת - הבדלה מניין, ואין לך טוב יותר מאשר ההבדלה וההפרדה בין האור והחושך. ומשום כך נאמר בהבדלתם 'כי טוב'. מה שאין כן בהבדלה בין מים למים, שהם מציאות אחת, וממהותם - אחד הם, וההבדלה בגוף שמטבעו הוא אחד מהוה הגרעין לתופעת המחלוקת בין בני אדם, לפיכך לא נאמר בהם 'כי טוב'.

עוד הוסיף רבינו להטעים בדבר מהותה של ההבדלה, את שמרומז בפרק ל"ד שבתהלים: 'לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך', שכל הפסוקים בפרק מסודרים לפי סדר הא-ב, ורק אות וא"ו חסרה. והטעם לזה, מכיון שאות וא"ו היא אות החיבור ופרק זה מדבר בשינוי (לדוד בשנותו את טעמו) - וכפי שהתבטא רבינו: 'במקום שיש שינוי אין חיבור, ובאותו ענין הוסיף, שאע"פ שבינו של קידוש מוחיגם את יין הקידוש במים, הרי בכוס של הבדלה אין למוזג ואין לערב משקה אחר פרט ליון. ללמנו, כי במקום שיש הבדלה אין מיוזג.

רבי יוסף חיים זוננפלד

דוה עלי, כי כתוב בו תוארים אלי שאינם הולמים אותי לא מיניה ולא מקצתייה, וכבודו יראני בתור אדם המעלה, ואני פעוט וקן חלוש ל"ע, שאין בי לא תורה ולא חכמה, ולא ידעתי בי שום מעלה כי אם שזכותי ברחמי שמים לישיב בעיה"ק ת"ו.

אבל שמחתי לראות חתנו של ידידי האהוב זצ"ל גבר בכולא, ובאשר היה בין פורים לפסח, ע"י טהרת פינני הבית לכבוד החג הקדוש כנראה אזרא מיני מילתא, ולפני שבועות נזכרתי, חשבתני, מקודם צריך לבקש מטו מכבודו שלא נפניתו להשיב על אתר בתודה כראוי, אמרתי עם לבי אקח הספר לעיין בו, ואתמול בלילה עברתי על תחילת הספר וההקדמות וערכו עלי חסדאין מיליה.

ובאן נכנס הגרי"ח בענין זה לעובי הקורה וכתב: 'ראיתי לפום ריהטא בסוף הספר שהביא מדברי הגאון ר' דוד לאקענבאך זצ"ל ראבדק"ק פרעשבורג, שנסתפק במוצאי שבת שחל בו יום טוב, אם מותר לנשים לשתות כוס של קידוש כיון שגם הבדלה אמרו עליו [לפמשי"כ המג"א (סי' רצ"ט) שנהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה]. ואני תמה, הרי בשנה הזאת הבעל"ט [שנת תרפ"ז], במדה"י יאמרו על כוס ראשון [בליל הסדר] קידוש והבדלה, וכי יש היה אמינא שלא ישתו, הרי מחויבות בארבע כוסות, ומינה יש לדון לכל יום טוב'.

בסיום מכתבו מוסיף רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ומבאר את הטעם שנשים אינן נוהגות לשתות מכוס ההבדלה, על פי מה שכבר הביא הטור (א"ח ט"ז רצ"ט) מן הירושלמי (פסחים ריש פ"ד) דנשים דלא רגילי למיעבר עבידתם במוצ"ש ליכא מנהגא כי אם עד רתתפני סידרא [פי' עד שישלימו סדר התפילה], ובכל זאת הביא המגן אברהם (שם סי' טו) בשם אבודרהם שהמנהג כן [שלא לעשות מלאכה כל מוצאי שבת], וא"כ אצלם לפי מנהגן נמשכת עוד קדושת השבת יותר מלגבי אנשים, ולכך לא נהגו לשתות מכוס ההבדלה. וכבר הביא רש"י בפסוק (בראשית כ"ו טו) 'ויביאה יצחק האהלה' שבאהל שרה ורבקה אמנו היה הנר דולק מערב שבת לערב שבת, כנראה שהמשיכו קדושת השבת משבת לשבת, ולכך לא נהגו לשתות מכוס ההבדלה,

לוקח מ

מברך "בורא

ב

יקח את ז

ל

הו

לשם

ויהי נעם

ברפס רבים שאלו או הפרקים של בהם מרמזת אן אף מליה ים-סוף

3

TORAS MENACHEM

ספ כרפס — *Dip and Eat the Vegetable (Halachah).*

The stated reason for *Karpas*, eating a vegetable that has been dipped in salt-water, is to arouse the interest of the children. The commentators explain that this rather odd practice is likely to capture the children's attention, since dipping is not something we do the rest of the year (see *Classic Questions*). In fact, we find this is one of the Four Questions posed by the child later on: "*On all nights we need not dip even once, but on this night we do so twice!*"

There seems, however, to be a glaring inconsistency here. Even a small child will be familiar with the fact that we do carry out a "dipping" ceremony at other times. On Rosh ha-Shanah, for example, we dip an apple in honey. Furthermore, every time we eat bread during the year there is a requirement to dip it in salt. (In fact, many follow the *Arizal's* custom to dip the bread in salt three times). So how could one say, "*On all other nights we need not dip even once?*"

A simple solution to this problem, which even a child could appreciate, is that tonight's ritual is unique in that it revolves around the dipping itself.

On *Rosh ha-Shanah*, our main intention is to recite a prayer for a sweet new year, to which the apple dipped in honey is secondary. Likewise, during the year when we dip the bread in salt, the emphasis is not the dipping *per se*, but the presence of the salt on the table (since the table resembles the Altar on which salt was always placed), or the general mixing of the salt with the bread, in *whatever fashion* (to resemble the mixing of salt with the sacrifices). The notion of dipping is thus an outgrowth of the general need for salt. This is not a "dipping ceremony" at all, but a "salt ceremony" that has evolved in such a way that it involves some dipping.

In fact, in one of his discourses, the *Alter Rebbe* states this point unequivocally: "*The essential principle is not that we bring salt and dip the bread in it. Rather, our main intention is that the bread should somehow acquire the flavor of salt...The dipping is not a crucial point here*" (*Short Discourses*, p. 500).

So, in the final analysis, we see that tonight is the only occasion when normative Jewish practice requires dipping for dipping's sake.

שמן הטוב

צפון - גונבין את אפיקומן

בפסוק בפרשת בא כתיב (יג, ה) 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה, והא דאמר והגדת לבנך ולא יאמרת לבנך' נראה דיש ללמוד מזה שני דברים. ראשית דדרשו חז"ל (מכילתא בא יז, ומוכא לעיל בהגדה) 'בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך', והיינו דהפסוק מדבר כאן במצות 'סיפור' יציאת מצרים שהוא שונה לגמרי ממצות זכירת יציאת מצרים, לפיכך כתבה התורה 'והגדת' שהוא צריך 'להגיד ולספר', ולא יאמרת' רק אמירה בעלמא כמו במצות זכירת מצרים. וכמו שמפורסם בשם

100

100

שמן הטוב

הגר"ח מברסק זצ"ל (מובא בהגדה מבית לוי, בתחילת מגיד) וכבר כתבתי בזה (ע"מ מאמר רבאן רבן שואל) דצריך ג' תנאים במצות סיפור יציאת מצרים 'מתחיל בגנות' וגם 'סיפור וכדרך שאלה ותשובה' וגם 'ללמוד ולספר טעמי המצות', משא"כ מצות זכירת יציאת מצרים של כל השנה, שלא צריך לכל זה.

אבל יש רמז עזר נוסף במלת 'והגדת לבנך'. דבאמת זו הלילה של הסדר הוא זמן מוכשר לחינוך הבנים וכמו שפרט בהגדה לעיל 'כנגד ארבעה בנים דברה תורה', א"כ צריך להתחבון, דכל המשפחה יושבים ביחד בסדר ומזכירים לקיים מצות סיפור יציאת מצרים ויש לנו בנינו, נכדים, או נינים יתעסקו הצעירים איך לגנוב את האפיקומן מן הסכא המסדר, או לחפש הכססים איך שהוא יצטרך לזוז ממקומו כפי שיהיה קל לגנוב את האפיקומן, וקשה להבין איך נתהוה זאת שיתחפך ליל קדוש כזה ומוכשר לחינוך, להיות היפך מזה ולדבר על גניבה ולבקש מהמסדר להבטיח שינקט חפץ הוצרך או חביב להגונב. ובגמרא (פסחים קט) איתא הלשון 'חוטפין מצה בליל פסחים בשביל חינוקות שלא ישנו', ופרש"י 'מגביהין את הקצרה בשביל חינוקות ששאלו ואית דמפרש חוטפין מצה, אוכלין מה' עכ"ל והכל כדי לקיים גם את החנוקות במצות הלילה אבל לא מדברים על גניבת אפיקומן.

אלא דיש ללמד סניגור עמוק על ענין הזה דיש בה באמת מעלת ישראל. והנה ידוע דיש חושבים אכילת האפיקומן כעיקר מצות מצה, אבל בכל אופן הוא נכלל בסימן של הסדר בתור 'צפון' דהיינו מכוסה ואינו נראה (אף בדגלה איתא בשם הגר"ח מברסק דהוא קדש קדשים וזכר לפסח ונכלל בהיסח הדעת כבקדשים זכר לפסח) לכן מטמניזם אותו. אבל גם בפשטות יש לבאר דנקרא צפון משום שיש בזה גם טעם מכוסה וצנוע חוץ ממה שהוא זכר על יציאת מצרים, דהוא גם סימן ויש בזה רמז שהוא צפון לגאולה העתידה דיהיה באופן של 'כימי צאתך מארץ מצרים ארצנו נפלאות' (מכילתא דר"ט) דהוא סימן על גאולה של שיר חדש העתידה לבוא בכ"א.

בא"כ י"ל דמראים לצעירים דבאמת תלוי הגאולה השלימה בנו, אם נקיים תורה ומצות כדבעי, יהיה הגאולה במהרה והכל תלוי בנו. ולכן ממזיז לצעירים דיש בידך לגנוב את העתידות ע"י התנהגותך. ואף שאינו אומר לו בהרי"א אבל מ"מ זה תוכן הגניבה, דיש בידך למהר העתידות ע"י הגניבה להבטיח שיבוא הגאולה במהרה ע"י מה שנתנהג בקיום התורה, וזהו

Handwritten notes in the top right margin, including the name 'Rav...' and other illegible scribbles.

צפון

בשור"ע (או"ח סי' תעו א-ב) לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כיוון כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השבע, ויאכלנו בסיבה ולא יבדד עליו, וזהו זכר לאכלו קודם חצות. אם שכת ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנטל ידיו או שאמר דב לן ונבדד, אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. ואם לא נזכר עד שבידך ברכת המזון, אם נזכר קודם שבידך בורא פרי הגפן יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן [וברמ"א, ויחזור ויברך ברכת המזון ויברך בפה"ג וישתה הכוס], ואם לא נזכר עד אחר שבידך בורא פרי הגפן לא יאכל אפיקומן, ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה שכולן שמורות הן משעת לישנה, אבל במקום שנהגו לעשות שימור למצות מצוה משעת קצירה, אפילו לא נזכר עד אחר ההלל, יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן: [וברמ"א ויחזור ויברך על הכוס ואין לחוש כמה שמוסיף על הכוסות, ואם נאבד האפיקומן יאכל כוית אחד ממצה שמורה אחרת]. - ועי' במ"ב ולכתחלה טוב שיקח שני יתים אחד זכר

שמן הטוב

באמת חינוך גדול בלילה הזאת. והוא שנאמר 'והגדת לבנך' ולא 'ואמרת לבנך' דאמירה הוא אמירה כפה מלא, אבל 'והגדת' יכול להיות גם באישיהו מעשה שיעשו, ובאמת בדרך זה של מעשה גניבת האפיקומן פועל יותר בליבות צעירים ממה שיאמר להם, כפה מלא ואם מבין זאת או יוצא ליל הסדר בקצתם היהגדת לבנך' כמלא המובן.

ואולי יש לבאר על פי זה מה דכתיב 'והגדת לבנך כיום ההוא לאמר כעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים'. וקשה להבין מהו כיום ההוא לאיזה יום מתכוון, הלא ברור דמדבר על ליל הסדר דהלא דרש סוף הפסוק 'בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מותנים לפניך'. א"כ מה כענין כהוסיפו כיום ההוא, ולמה לא אמר ישר 'והגדת לבנך לאמר כעבור זה' ולמה צריך כיום ההוא. אלא אפשר דרמז למה שכתבת: דכיום ההוא קאי על הגאולה שלימה שיבוא, 'כיום ההוא יתקע בשופר גדול' (שעש"כ כו, י"ג) ע"י משיח צדקינו. ואז כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ושוב נאכל פסח מצה ומרור שבעבור זה לא אמרתי אלא בשעה וגו'.

Handwritten number '5' in a circle at the bottom left corner.

כרימל
2015

שילמו האורחים כאשר השית עליהם הרב.
וליל התקדש החג הסבו הרב ואורחיו אל שלחן הסדר, השמיע להם הרב
דברי תורה נעימים והם האזינו רוב קשב. כאשר הגיעו ל"שלחן עורך"
הגישה הרבנית אל השולחן מטעמים שהכינה והאורחים סעדו לבם
ונשמחה.

למחרת היום בסעודת החג שוב הוגשו מבחר מטעמים וכל המסובים
שוררו זמירות ותשבחות לשמחת היום טוב.

במוצאי החג, כאשר שבו האורחים למלונם, הופתעו לראות את רבי יוסף
חיים שבא לבקדם שם.

נכנס רבי יוסף חיים אל חדרם והניח על השולחן את סכום הכסף שאותו
שילמו לו בערב החג.

מעולם - הסביר רבי יוסף חיים - לא נטלתי ממון משום אדם, אלא
שבחג זה, חג החירות, רציתי שתרגישו בביתי כבני חורין גמורים ולא
כאורחים המצפים לטובתו של בעל הבית... משום כך נטלתי מכס את
כספכם, ואילו עתה כאשר עבר החג הא לכם כספכם עד הפרטה
האחרונה!

כל דכפין ייתי דצריך ייתי ויפסח

כאשר עמדו ישראל לפני הר סיני נאמר בהם: "יחנן שם ישראל נגד הה'
ודישו חז"ל מדוע נאמר בלשון יחיד "יחנן" אלא היו כולם באותה שעה
כאיש אחד בלב אחד!

וגם בלילה זה, ליל הסדר, אנו מבקשים להתאחד כולנו כאיש אחד בלב
אחוז, ומשום כך אנו מכריזים מיד בתחילת ההגדה: "כל דכפין ייתי ויכול"
- כל הרעב יבוא ויאכל! "כל דצריך ייתי ויפסח" - כל הזקוק לצרכי

הפסח יבוא ויטול עמנו חלק בזבח פסח!
ומהו? שכן כבר למדונו חז"ל במדרש ילקוט שמעוני (שמואל א פרק כא
ונוא כעין זה במרא מסכת סנהדרין דף קט: אמר רבי יוחנן גדולה לימיה
שוניא נרחקת את הקדושים ומקרכת את הרחוקים!

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישורא השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין

בהגדה של פסח "יחל ישראל" מסופר: שנה אחת נערך ליל סדר בביב
באחד מבסיסי הצבא שבארץ. מאות חיילים הסבו אל שלחן הסדר. בראש
השלחן ישב רב נשוא פנים שערך את הסדר בטוב טעם ודעת וביאר
להמוני החיילים את הנאמר בהגדה.

השתא הכא - הסביר הרב - השנה אנו בגלות. לשנה הבאה בארעא
דישראל - בשנה הבאה נזכה לעלות לארץ ישראל. "השתא עבדי" - השנה
אנו עדיין עבדים, "לשנה הבאה בני חורין" - לשנה הבאה בעזרת ה' נשת

להיות בני חורין.
אדוני הרב - קם אחד החיילים ואמר - אני נולדתי כאן בארץ וכל ימי
ושנותי אני גר כאן ואף פעם לא הייתי עבד! בן חורין אני מאז ומעולם!

לכאורה נוסח ההגדה אינו נוגע ל...
הבט נא - השיב הרב - בצעירותי למדתי בישיבות קדושות ושם זכרתי
לראות ולהסתופף בצילים של מורי והבתי גדולי עולם התורה
והנה - המשין הרב - ביום הכיפורים שמענו ארבע עשרה ימים

מקרכת רחוקים - כאשר ברח משה רבינו ממצרים סייע לבנות יגורו כנגד
הרועים. כששבו הבנות לביתן מוקדם מן הרגיל שאל אותן אביהן: "מנין
זה מיהרתן בא היום" והן השיבו: "איש מציר הצילנו מיד הרועים" על
כך אמר יתרו: "קראן לו ויאכל לחם". בזכות זה נשתדך לאחר מכן משה
רבינו עם ציפורה וגם יתרו עצמו הפך לגר צדק ובא להסתופף תחת

כנפי השכינה.
מרחקת קדושים - שכן עמו ומואב היו בניו של לוט, בני דדינו ארבע

הכתוב אומר (דברים פיק מג): "לא יבוא עמומי ומואבי בקהל ה' וגם זר
עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם!" מדוע? "על דבר אשר לא קדשתי

אחכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים!"
משום כך בלילה זה, שבו אנו מבקשים להתקרב ליהודים כולנו איש אל אחיו
אנו מכריזים: "כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח!"

20

מנחת חן

פז של פסח

סדר הלילה

הגדה

פסח

מוזגין כוס שני, וכאן הבן שואל, אין חכמה בבן אביו מלמדו לשאול, אין לו בו תשאל הבת, אין לו זרע תשאל אשתו, ואפי' שני ת"ח שואלין ז"ל"ו מה נשתנה.

מה נשתנה הלילה הזה מקל הלילות: שבקל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה. הלילה הזה קלו מצה: שבקל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות. הלילה הזה מרור: שבקל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פצם אקת. הלילה הזה שתי פצמים: שבקל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין הלילה הזה קלנו מסבין:

מנחת חן

מה נשתנה: הגה בס', עמק ברכה" כי בשם הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, דיסוד שאלת מה נשתנה הוא דין בסיפור יצ"מ שיהי דרך שאלה ותשובה דוקא, וכ"כ בשו"ע הגרש"ו (תע"ג י"ד), ח"ל: שאמירת ההגדה מצוה לאומרת דרך תשובה על שאלות ששאלהו, שנא' כי ישאלך בנך ואמרת לבנך עבדים היינו וכו', עכ"ל, ויסודו מגמרא פסחים (קט"ז). חכם בנו שואלו וכו', ולכאורה צ"ע, מה דחייבוהו אף לשאול את עצמו (באם אין לו מי שישאלנו) כמבואר שם בגמ', דאיהו תכלית יש בזה, מכיון שהתשובה ידועה לו טרם שאלתו, והגראה בזה, להבין ולבאר עומק דברי חכמינו ז"ל, עפי' המשנה בפסחים (קט"ז), והובא ג"כ ברמב"ם (פ"ז חו"מ י'), בכל דור דור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, שנא' והגדת לבנך וכו', הרי מפורש ברמב"ם שצריך אדם לצייר בנפשו שיצא עתה משעבוד מצרים, והוא בעצם מצוה קשה מאד לקיים בליל פסח, שהוא מילחא דתלמי בהרגשה, ואעפ"כ הוא חייב גמור מה"ת, ומעיקר חובת הלילה, וכדאמרינן חייב אדם לראות וכו', וא"כ תמיד בכל שנה ושנה יש ספק אם באמת קיים מצוה זו כהלכתה, (עי' הגדש"ם, מועדים וזמנים" עמוד פ"ו), ועכ"ח זה מורה כי יציאת מצרים, אינה מאורע של העבר, שאירע לנו פעם אחת, אלא היא גאולה נמשכת בכל רגע ובכל שעה, ובכן כדי להשיג בחינה גדולה זו, א"א אלא אם בכל שנה ושנה כשיגיעו ימי הפסח הקדושים, יעמיק חקר ויתבונן בענין יצ"מ, ויסיי השי"ת, ונפלאותיו, ועי"ז יגיע להוסיף דעת ולהבנה חדשה בדבר הענין הגדול והנורא הזה, וממילא ירגיש בכל שנה יציאה חדשה ממצרים, — ומה"ט חייבנו חז"ל לספר ביציאת מצרים דוקא בדרך שאלה, להורות דכל מה שהשיג חבין בשנה העברה עדיין

גב"ם ז"ל (פ"ח) שובע וכו', ואם רלא זצ"ל, דמד' ו" שהיא אכילה,, אכילת שובע", ידי שביעה (כמו) 'בד כדי שביעה, ק"מ בין אכילת לת שובע, שגם משא"כ בשאר על השובע, וכ"כ

שנה הבאה בני זה הבאה בארעא הקדוש רבי שואל ינו מרגיש בחליו, זחיל להתרפא אז ונת, וממש כמו כן זבים מחולים ואין א הכא" בעזה"ר י"ג:), אבל לשנה ג, אז יתודע לנו בל כעת עתה אין א"א לומר השתא

לא הגיע לתכלית הבנת ענין יצ"מ, גם-אכהה-שהעמית חקר ענין תכאלה כהנהנה עינתה יאדבה כל שחוסית דעת וכל יתחכמה כהנהנה יש לו לשאול

7

11 צרמית התורה

ערכו של רגע

הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים
כתוב ב"ילקוט ראובני" - ויגדלו בני ישראל במצרים
ונתלכלכו כל כך בשיקוצים. עד שבערב פסח נכנסו בהיכל מ"ט, ואם היו

מתעכבים אפילו רגע אחד נוסף, כשיעור הפרש שיש בין אותיות חמץ
ומצה, שהוא שיעור של טיפת דיו, [כי אותיות חמץ ומצה הם אותן אותיות
רק הבדל בין ה' וח' שהוא קטן מאוד], היו נכנסים להיכל הנ' ולא היה
להם תקנה עולמית. וזה שאנו אומרים "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו
ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". הרי
לנו מהי חשיבותה של רגע!

חשיבות של רגע

כתוב בתורה "ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את
צבאותיכם מארץ מצרים" (שמות יב), כתב רש"י רבי יאשיה אומר אל תהי
קורא את המצות אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצות כך
אין מחמיצין את המצוות אלא אם באה לידך עשה אותה מיד.

הקשה בספר "כתב סופר" אם נקרא בפסוק כפי הדרש - "ושמרתם
את המצוות" איך התפרש המשך הפסוק "כי בעצם היום הזה הוצאתי"
וכו' שמדבר על יציאת מצרים?

אלא ביאר, דהנה ידוע מה שאמרו רבותינו שאם היו בני ישראל במצרים
עוד רגע אחד, לא היתה להם תקומה, כי היו נשקעים בשער הנון. נמצאנו
למדים כמה חשיבות של רגע. מכאן אמרו רבותינו "ושמרתם את המצוות"
ואם יש בידך לעשות מצוה אל תחמיצנה אלא תעשנה מיד, שאין אתה
יודע מה יהיה בדגע הבא כמאמר חז"ל "אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא
לא תפנה", ומהיכן תלמד זאת - "כי בעצם היום הזה הוצאתי" וכו' - תתבונן
ביציאת מצרים מהי חשיבות של רגע, שהרי אם היו מתמהמהים עוד רגע
קט כבר לא יכלו לצאת משם לעולם, והיו נשקעים בשער הנון ולא היתה
תקומה לבני ישראל. כן האדם אל ישתהה בקיום המצווה, אלא אם באה
לידך - קיימנה מיד, שמא היצה"ר יתגבר עליך ותחמיצנה.

לקח זה למדים אנו גם מהברכות שבירך יצחק את יעקב, דכתיב שם
בפסוק "ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אהיו בא מוצידו"
- פירש רש"י "זה יוצא וזה בא", ובמדרש ב"מ פ"ג הל' ט"ז נחלקן איך לא ראה

א

ב

ג

ד

ה

ו

ז

ח

ט

י

יא

יב

יג

11

אוצרות התורה ✦ הגדה של פסח _____ 19

עשו את יעקב, רבי אייבו אמר: היה הבית מפולש זה נכנס בפתח אחד וזה יצא בפתח שני, ורבנן אמרו: עמד לו יעקב מאחורי הדלת עד שנכנס עשו ואז יצא.

והנה נסים גדולים נעשו לו ליעקב באותה שעה, שאילו הקדים עשו לבוא רגע אחד קודם לא היה מתברך יעקב, ולו יעקב היה מתעכב בהליכתו עוד רגע קט ומסרב ללכת לאביו בצוואת אמו, היה עשו מקדימו וזוכה לכל הברכות, וכל עתידו של עם ישראל וגורלו היו אבודים, כי אם אין ברכות אין עתיד לעם ישראל, ועשו הרשע היה שולט ומנהיג לכל. אך הרגע הזה הכריע את עתידו של עם ישראל. נלמד מכאן רגע מאושר אחד - כמה תלוי בו, כמה יכול להיווצר בו. ואם אין אדם מנצל את הרגע בעיתו, אף שהברכות כבר הומטרו עליו, ונפתחו לו מן השמים אוצרות החכמה, יכול להפסיד הכל לדורות ואף לדורות עולם...

בהמתנת רגע מפסידים הכל

סיפר רבי שלום שבדרון זצ"ל: אדם אחד נקלע לאכסניה שבה היה גם חילוני, אותו חילוני ישב וכתב בשבת, וכשראה שהנותן בו מבטו בתמיהה (שהרי שבת היום), החל מספר לו את ספורו, וכה סיפר:

דע לך, שהנני יהודי מאמין כמון, וכיצד מגיע הדבר שרואה אתה אותי מחלל שבת?

ובכן, הורי לא שמרו מצוות, ואני לא ידעתי כלל מהי יהדות, רק מזה שהאנטישמים קראו לי 'זיד' - ידעתי שאני יהודי ולא יותר, והנה פרצה מלחמת עולם ראשונה, הייתי בחור וגייסו אותי, נשלחתי לחזית ומשם היינו יודים לעבר האויבים ללא הפוגה. באחת ההפוגות הקצרות שלאחר קרב ממושך, הבחנתי שכמה חיילים יהודים מוציאים מכיסם 'ספר תהילים', בוכים וקוראים ואז ראיתי על פניהם הקלה ורגיעה.

באותו רגע תקף אותי צער גדול שהנני רחוק מן היהדות, ואיני יכול להפיג מעט את עצבוני, ולשפוך דמעות ושיח בספר התהילים.

Rav I. Bernstein

עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם – Until their students came in and told them: "Our Rabbis! The time for reciting the morning *Shema* has arrived!"

From Haggadah to *Shema*

This is arguably one of the most famous interruptions in Jewish history. We have to wonder: What was the intent of these students? If it was to alert their Rabbis in order to ensure that they would not miss the morning *Shema*, why did they come and make their announcement when the time had just arrived? The morning *Shema* can be recited during the first three hours of the day. That being the case, the disciples would only need to interrupt their Rabbis' discussion as a matter of urgency when they were coming to the end of those three hours, not when the time had just started!

In order to understand the timing of the words of these students, we need to remember the purpose of telling the story of the Exodus on Seder night. The goal of the Exodus is stated at the end of the third paragraph of the *Shema*: "I am Hashem your God who took you out of the Land of Egypt, to be for you as a God."²⁴ The deliverance from Egypt was in order for us to become Hashem's People and accept His Torah. On Seder night, when we reexperience those events — for "one must see himself as if he came out of Egypt" — it is with this goal in mind: to embrace the sovereignty of Hashem.

The Rabbis in this episode were all fully engrossed in the experience of leaving Egypt. Indeed, some commentators offer a beautiful insight into the meaning of the words כל אותו הלילה — *all of that night*, i.e., they had succeeded in returning to that original night when we left Egypt.

As we have mentioned, the purpose and realization of this experience is accepting Hashem's sovereignty and His Torah. The mitzvah that serves as an embodiment of this idea is the mitzvah of *Shema*, which is indeed referred to in the Talmud as "accepting the yoke of heaven."²⁵

We thus understand in a completely new light the disciples coming to notify their rabbis that the time for morning *Shema* had arrived. They were informing them regarding the advent of the mitzvah that represents the culmination of their journey out of Egypt, and thus one that they would be eager to perform at the earliest possible opportunity!

אמר רבי אלעזר בן עזריה – Rabbi Elazar ben Azaryah said

"Why is this night different from all other nights?"

The subject being discussed in this section is the mitzvah of mentioning the Exodus every night of the year. That being the case, why are we discussing it in the Haggadah, which should be dedicated to the unique *mitzvos* of Seder night?

²⁴ Exodus 5:6
²⁵ Talmud, Berachot 12a